

ROMANUL *PASTORALĂ CU LEBĂDĂ* DE VASILE VASILACHE LA O NOUĂ LECTURĂ

Constantin DOBROVOLSCHI

Catedra Literatură Română și Teorie Literară

Dans set article on propose l'analyse littéraire du roman *Le pastoral avec le cygne* de Vasile Vasilache.

Romanul se impune, în primul rând, prin problematica sa amplă, în mare parte originală, în contextul prozei moldovenești a timpului. Aserțiunea este confirmată și de istoria creării scrierii – de la schiță până la roman: *Frunze căzute, Priveghiul mărginașului, Izvodul zilei a patra, Pastorală cu lebedă* [1]. Problematika amplă se referă la aspecte de factură socială, filozofică, spirituală, morală, etică, culturală etc., realitatea imediată succedându-se cu istoria, cu tradiția, formând un corp artistic integru. Printre temele abordate se impun în prim-plan cea existențială, a vieții și a morții (în continuare, vom aduce unele argumente concludente ale criticii literare despre specificul problematicii romanului), ca motiv al continuității, dezvoltării umane, problema tineretului contemporan, una dintre cele mai importante în concepția artistică a romanului, intenții realizate prin crearea personajelor Cruceanu, Zinovie, Tudor, figuri semnificative, complexe, contradictorii.

Acțiunea inedită a narațiunii se desfășoară la țară, timp de zece ore, cu reveniri frecvente la evenimentele și faptele consumate. Romanul nu se impune ca volum, întindere spațială și de durată, dar încorporează relativ mai multe personaje care apar, chiar din primele capitole, realizate cu precizie, succint, prin detalii semnificative, personaje care prezintă un material de viață variat și bogat din realitatea descrisă. Anume ele alcătuiesc acel fond uman și social deosebit, fecund și cuprinzător, prin care se distinge textul. Ceea ce le caracterizează în ansamblu este autenticitatea lor, iar în particular fiecare își are fizionomia sa exterioară și psihologică, morală. Diferite ca sex, vârstă, orizont de cunoștințe, înțelegere, personajele își dezvăluie adevărata ființă pe parcursul istorisirii și redau veridic realitatea satului moldovenesc postbelic cu semnele lui caracteristice. Ne referim la Costăchel, Cruceanu, Nicușor Bostan, soția sa, Vera, bunica Zinovia, mirele Tudor, Ruța și altele mai puțin semnificative.

Vom evidenția, mai întâi, unele aspecte, componente principale, după părerea noastră, ale mesajului artistic al romanului, concentrându-ne în continuare atenția asupra personajelor reprezentative și a unor însemne ale stilului poetic al lucrării.

Intenționăm să credem că prin semnificația sa la ora când a apărut, prin problemele abordate și prin mesaj, ca și prin forma sa originală, modernă, direcționată spre cititorul larg al Uniunii Sovietice (a apărut într-un tiraj considerabil în limba rusă, în cea română nu cunoaștem, în orice caz, o ediție aparte a romanului cu titlul respectiv), lucrarea *Pastorală cu lebedă* merită o revenire asupra ei, pentru a se releva și alte semne decât cele indicate de puținele articole de critică (în fond, valabile și adecvate conținutului și formulei lui poetice). Textul romanului nu poate fi explicat univoc, unilateral, el sugerează multe idei, presupune o tratare neordinară, divergentă chiar. Metatextul, dincolo de textul propriu-zis, ipotetic, imprimă narațiunii polifonie, sens contrapunctic. Aceasta ne-a și determinat, în ultimă instanță, să revenim asupra lui, conducându-ne de afirmația unui cercetător literar care constată: „... după cum doi artiști pot realiza după aceeași natură două compoziții total diferite, tot așa doi critici pot da două interpretări total diferite aceleiași realități literare” [2]. Lucrarea va fi cercetată după ediția Василе Василаче. *Пастораль с лебедем*: Романы и повести. Предисловие Валентина Курбатова: *Сестры жизнь и смерть и дядюшка Хроня*. – Москва: Художественная литература, 1989 [3].

Amintim că, după datele de care dispunem, nuvela *Izvodul zilei a patra*, care stă la baza romanului *Pastorală cu lebedă*, a fost publicată în traducerea rusă cu titlul *На исходе четвертого дня* în volumul lui V.Vasilache: *Алба, отчинка моя*. – Москва: Известия, 1987, în traducerea lui V.Rojkovski, având 60 de pagini. Romanul *Pastorală cu lebedă* a apărut în anul 1989 în traducerea lui M.Lomako, având 188 de pagini (adică cu 128 de pagini mai mult decât nuvela).

La prima vedere, subiectul narațiunii nu conține nimic deosebit, cu atât mai mult pentru un roman: se discută despre punerea la cale a unei nunți, lucru firesc într-o localitate rurală, ce e drept, înțelegem, nu prea obișnuită nuntă, deoarece mireasa e gravidă de câteva luni. Adunarea aceasta a rudelor celor mai apropiate, discuțiile de la masă declanșează însă un șir de probleme fundamentale ale existenței noastre materiale și

spirituale. Scriitorul Șamil Umarov sublinia: „Creația lui V.Vasilache prezintă, neîndoiește, un fenomen sigur în literatura contemporană”, în ea artisticitatea se află în starea cea mai firească, operele autorului au un conținut bogat, „în sensul acesta se evidențiază *Pastorală cu lebădă*, prin spirit – un roman enciclopedic” [4]. Criticul Alexandr Gorlovski evidențiază și el una din particularitățile esențiale ale mesajului estetic al creației autorului moldovean: „Cred că se poate afirma că anume imaginea vieții spirituale a satului este cheia de boltă, imaginea centrală a prozei lui V.Vasilache” [5]. În alt articol, același autor precizează că viața spirituală a poporului său îl preocupă în toată complexitatea sa, iar despre textul luat în discuție afirmă: „În fața noastră, fără îndoială, e un roman filozofic și, concomitent, un roman profund social” [6]. Critica literară, în special A.Hropotinschi, a atenționat asupra problemelor de spiritualitate a poporului, asupra principiilor morale ce s-au materializat în creația orală, ilustrată abundant în roman: „V.Vasilache, scrie cercetătorul, în romanul său transsubstanțiază niște mituri și credințe populare pe al căror fundal (...) eroii săi sunt puși în situația de a glosa pe marginea problemelor globale ale timpului. (...) Macrocosmosul acesta, migălit din legende, poante, narațiuni orale, obiceiuri strămoșești, nu vine ca un spor în sine, în el rezidă semnificațiile profund filozofice ale vieții și morții pe pământ” [7]. Romanul încorporează, continuă criticul, o bogată filozofie populară din mituri, legende, povestiri orale, cărți bisericești, parabole, poante, credințe, datini, tradiții, obiceiuri, superstiții, eresuri, erezii etc.

O particularitate esențială, definitorie a romanului, repetăm și insistăm asupra acestui fapt, este mesajul lui artistic fecund, opulent, cuprinzător, ce se referă la probleme social-umane, filozofice, spirituale, de cultură, etnofolclorice, de comportament etc. Deosebit de bogată și variată este sfera spirituală ce s-a concretizat în diferite forme ale creației populare, conținutul cărora merită a fi studiat aparte. Aici vom menționa doar unele genuri ale acestui strat al psihologiei, al lumii interioare a omului, al rațiunii și trăirilor lui. În text sunt inserate fragmente ce îmbogățesc, înobilează chiar subiectul lucrării, creându-i o temelie intelectuală de rezistență, etică și educativă, ce fascinează și se transmite cititorului. Citim și savurăm mituri, legende, basme, snoave despre crearea universului, despre viață și moarte, despre suflet, despre lumea de apoi, despre Dumnezeu; luăm cunoștință de semne zodiacale cu prorocii, de tâlcuirea visurilor; rostim rugăciuni pentru ploaie și pentru apărare de tunet, nenorociri și năpaste; aflăm secrete despre vrăciuirea populară, vrăjitorie, farmece, descân-tece; ne înspăimântăm de blesteme, de vârcolaci; trăim durerea bocetelor; credem în starea timpului de afară după preziceri și semne ale naturii; ne pătrundem de dorința de a respecta și păstra obiceiurile și datinile împământenite; ne impresionăm de înțelepciunea proverbelor, zicătorilor și maximelor; asistăm la horă, logodnă, înmormântare etc.

V.Kurbatov afirma că V.Vasilache scrie cărți inteligente, înțelepte [8]. Artistul nu descrie și narează, pur și simplu, evenimente și fapte ale oamenilor, ci meditează asupra lor. Este în realitate crezul creator al lui V.Vasilache, formulat de el însuși. Or, cărțile lui trezesc sentimentul neuitării punctelor de reper, călăuzitoare ale vieții poporului, mai ales în acea perioadă când au fost scrise și editate – anii 60-80. Scriitorul cugetă despre timpul istoric, despre viață, oameni și destinele lor, despre strădaniile și bătăliile lor pentru adevăr și dreptate, îngrijorați de viitorul pământului străbun, de valorile perene ale neamului; el pledează pentru o conviețuire bazată pe respect, înțelegere și afecțiune între oameni, ca într-o familie, așa cum spune bătrâna Zinovia: în familie binele și răul conviețuiesc. Ca oamenii să se împace, să nu se hărțuiască, trebuie să se simtă ca în fața unei porțițe înguste, strâmte: o dată te dai tu la o parte, altă dată altcineva îți face drum (p.319).

Frământările, neliniștea în fața posterității se manifestă elocvent în discuțiile despre starea naturii, a pământului, leagănul nostru de conviețuire și existență materială și spirituală. Problema ce îl alarmează și îl tulbură pe scriitor până la durere sufletească este atitudinea omului față de natură, în plan mai larg – problema ecologică (în greacă: „casă” + „știință”). V.Vasilache ne previne despre aceasta în lucrările sale. Astfel, în romanul vizat discută despre situația naturii, a gliei mai multe personaje, de diferite vârste, un loc important revenindu-i lui Nicanor Bostan, care aduce multe dovezi grăitoare despre tragedia și degradarea naturii și a omului, în același timp. Nu este aici locul potrivit de dezbateră a problemei, vom aduce doar un exemplu, un fapt, un „argument artistic” în favoarea importanței ei. Acesta ar fi episodul (unul dintre cele mai trăite și mai răscolitor în acest sens) despre păsărica numită măcăleandru, pitulice (în rusă „malinovka”), care își crește puii într-un cuib de piulițe ruginite, o povestire pătrunsă de meditații serioase, de înțelepciune, gânduri, sentimente îngrijorătoare, ce merită a fi introdusă într-o antologie de ocrotire a naturii. Am numit povestea aceasta un poem dramatic cu rezonanță meditativă și de sentimente adânci, edificatoare. Multe fenomene, stări, lucruri, obiecte, care erau înainte utile omului, îi făceau viața mai împlinită, dispar din cauza calamităților naturale sau a intervenției neraționale a omului. El, care trăiește nu doar cu ziua de azi, trebuie totuși să lase

moștenire urmașilor o lume nedeformată, nedegenerată, întregă – idee ce reiese din întreg romanul, prin semnificațiile altor episoade. Ca orice fenomen din viață, progresul tehnic, industrializarea excesivă au nu doar aspecte și consecințe binefăcătoare, dar și negative, inacceptabile. Așa se întâmplă că omul ceva câștigă, dar și ceva pierde în aceste circumstanțe. Același lucru se întâmplă și în procesul de urbanizare a vieții. Condițiile de existență mai favorabile nu pot recupera pierderea unor valori ale gândirii și simțirii populare, principii morale, de comportament, cristalizate în mediul rustic.

Pentru a trece la un alt compartiment al acestor însemnări, se impun câteva idei preliminare. Personajele pe care le prezentăm și care concentrează în sine esențele și semnificațiile artistice principale ale cărții, contribuie, evident, la comprehendera temei și a mesajului romanului. Mai întâi, vom face trimitere la o observație și o constatare a prefațatorului cărții lui V.Vasilache, V.Kurbatov, că în multe cărți ale scriitorului se ciocnesc viața și moartea. Aceasta îi permite autorului să privească la om mai îndeaproape și mai intim [9]. Și mai notează recenzentul că în epoca maselor plastice, eroii lui Vasilache caută să-și păstreze rădăcinile proprii, să-și găsească un loc sigur și necompromis în viață, ce n-ar contrazice sufletului lor, ca zilele să le fie depline și sănătoase și să nu le fie rușine în fața pământului natal [10].

În notițele sale despre proza lui V.Vasilache, criticul Ala Marcenko îl citează pe scriitorul belarus Alesi Adamovici care spunea că specificitatea prozei moldovenești constă în faptul că a reușit să-l păstreze pe țărănul său ca pe un arhetip. „Ca și mulți „ruraliști” contemporani, mai preciza ea, Vasilache preferă să transfigureze artistic oamenii „ciudați”, stranii, care au crescut totuși nu de la o rădăcină comună” [11]. Apropos, în acest context, nu e greu a găsi afinități între eroii lui V.Vasilache și V.Șukșin. Și criticul mai consemnează o particularitate a stilului autorului *Pastorală cu lebedă* – atenția sporită față de vorbirea populară [12].

Pentru a înlesni prezentarea mai adecvată a personajelor și caracterelor lor, vom atrage atenția asupra unui considerent expus de cercetătorul Anatol Gavrilov în studiul său *Conceptul de roman la G.Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare*: „Caracterul e o «totalitate individuală», «un sistem complex și unitar de imagini artistice care se întrepătrund, se completează reciproc, se întretes, formând textura vie a operei literare». Fondul ideatic-artistic al caracterului «este anume conținutul tuturor monologurilor interioare, confesiunilor, dialogurilor, portretizărilor, peisajelor, cu funcție caracterologică etc.»” [13] și, bineînțeles, adăugăm noi, acțiunile și faptele propriu-zise ale personajelor, modalitatea principală de individualizare a lor. Fiindcă a venit vorba, a lua în considerație că investigația teoretică a lui A.Gavrilov cuprinde un material de mare eficiență pentru analiza și estimarea artistică a operei literare.

Un concept definitoriu al romanului *Pastorală cu lebedă* este compexitatea vieții, a celei umane și sociale, unul din personaje afirmând că dăinuirea, perpetuarea omului în timp este o enigmă. Ideea aceasta este concretizată cu multă convingere în persoana lui Gheorghe Cruceanu, fruntaș al vieții publice din sat. El nu acționează „pe viu” în roman, fizionomia lui caracterologică se profilează în mod retrospectiv din amintirile sătenilor. Să reținem că amintirea cu efect emotiv, trecutul devenit prezent este o trăsătură a prozei moderne, a romanului „noii structuri”, promovată la început de francezul Marcel Proust și reprezentată în literatura română de Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban ș.a. Cruceanu, ca și alte personaje din romanul lui V.Vasilache, este unul complex, contradictoriu, caracterul și destinul căruia nu este ușor a-l concepe, a-l pătrunde și înțelege. Consătenii îl laudă și-l condamnă, ei nu pot să-l înțeleagă, dar nu se feresc de el. Ceea ce-l caracterizează este trăirea activă, cointerensată a realității concrete, el fiind preocupat de tot ce se întâmplă în sat. Negoit, neliniștit, zbuciumat, principial în multe lucruri, rebel, priceput în problemele ce se rezolvă sau trebuie rezolvate de autoritățile și locuitorii satului, el manifestă mult curaj, în mod direct și deschis intervine în discuții, acțiuni, nu cedează, bătându-se pentru adevăr și dreptate, ca și strămoșul său, Mihalcea Hâncu, marele serdar de Orhei și Soroca, răzvrătitul împotriva tiraniei și asupririi. Imaginea lui Hâncu apare de câteva ori pe paginile romanului (p.325, 334, 358, 427), ca simbol al revoltei, nesupunerii, al luptei pentru libertate împotriva opresiunii străine, ca apărător și salvator al credinței, al domnitorului pământean și al gliei străbune. Cruceanu este un succesor al serdarului care a intrat în istorie cu avertismentul „Vodă vrea, da Hâncu ba!”. Stăruim asupra acestei imagini, pentru că în perioada și situația când s-a scris această lucrare reînvierea chipului marelui serdar era foarte actuală, scriitorul dând dovadă de cutezanță, curaj civic, care puteau să-i aducă mari neplăceri.

Cruceanu se înșela, greșea, dar fricos, laș n-a fost și își știa prețul. Intenționa să-i facă pe oameni să privească în adâncimea lucrurilor și a sufletului. Tumultuos, nestăpânit, fiind uneori și necuviincios, orgolios, desconsiderându-i pe săteni, a râvnit ca toți să fie cinstiți, dar ei nu l-au înțeles și s-au repezit asupra lui, prin hăituaială, blamare, calomniile apropiindu-i moartea. El, care pleda dârz și cu fermitate pentru păstrarea avutu-

lui obștească, e acuzat pe nedrept de furt din acest avut și condamnat la detențiune de libertate. Este aici și vina celor din jur, a foștilor prieteni, a vecinilor, a celor ce sunt considerați ocrotitori ai dreptății, ca Bostan, Vera ș.a., oameni care l-au cunoscut că toată viața sa a luptat cu hoții, dar nu i-au luat apărarea, l-au trădat. Om cinstit, harnic, muncitor, gospodar bun, conștientizând problemele actuale ale societății, Cruceanu e dur, neînduplecat, neabătut în convingerile și aprecierile sale, și cele eronate, pe care le susține, nu o singură dată, cu asprime, comițând el însuși greșeli, nedreptăți ce nu i se iartă. Se ia în discuție, astfel, o modalitate comportamentală actuală totdeauna, de largă rezonanță umană și civică, prin care autorul se pronunță pentru sinceritate, luări de atitudine prompte, stimularea principiilor acceptabile în relațiile dintre oameni. Adevărul acesta reiese și din comportarea lui Cruceanu sau a lui Nicanor Bostan, a soției sale, Vera, care n-au avut relații rele cu vecinul, cu toți oamenii ce stau în fruntea satului, dar în momentele grele pentru Cruceanu nu l-au ajutat, nu l-au ocrotit și sprijinit, n-au încercat să-l salveze, nici ei, nici satul. Se condamnă astfel cumsecădenia poleită, falsă, onestitatea de ochii lumii, nu numai a unor indivizi aparte, dar și a unor comunități întregi. Este o aluzie vădită, nimicitoare la atmosfera generală ce domnea pe timpul regimului totalitar de comandă. Cruceanu este o fire aspră, aprigă, încăpățanată, îndărătnică, bezmetică în ultimul timp. Drama prin care trece, fiind năpăstuit și umilit, suferind din cauza bârfelor și minciunilor la adresa sa, îl duce la căderea, ruina sa ca individ, ca personalitate care pierde încrederea în oameni, încearcă să-și înecă amarul și necazul în vin, săvârșește acte necugetate, nedemne, se dă într-o dragoste ușoară, fuge de oameni, simte că îl doare sufletul, se chinuie, se condamnă, își cere iertare de la natură, de la oameni, se revoltă „împotriva stelelor” (detalii semnificative), pare buimac, zăpăcit, alienat, are senzația că se prăbușește într-o prăpastie („Плохо мне, пропасть под ногами разверзается, и я падаю, падаю...”, p.316).

Constatăm că acest personaj este foarte bine, profund, veridic realizat artistic din punct de vedere psihologic: prin trăiri autentice, conduită proprie, prin sinuozități, greșeli și păcate – un caracter complex, neordinar, ca act de creație fiind o reușită a scriitorului. Viața omului este o enigmă („Жизнь человеческая – загадка”, p.313) care nu poate fi cunoscută și definită concret, ci doar aproximativ prin vocabula „ceva”, (în rusă – „ничего”, p.283 – *subl. autorului*) cu multe sensuri, care ar însemna „bine”, „potrivit”, „sănătos”, „atractiv”, „captivant” – cu semnificația, după cât se pare, că viața este frumoasă, cu nimic asemănătoare, irepetabilă, trecătoare. Ea nu poate fi prevăzută, cum nu pot fi prescrise și destinele umane. Este elocventă în sensul acesta meditația lui Bostan despre zilele trăite de Cruceanu. „Viața, cugetă Nicanor, pare a fi o pasăre care bate din aripi. Întinzi mâna și ai prins-o. Dar captând-o, rămâi în palmă doar cu o pană pestriță, ce te frige și fumează amar” (p.33).

Înainte de a contura alte caractere, să îndrăznim a face o constatare pe care, pare-se, am întâlnit-o în critica literară: face impresia că personajele lui V.Vasilache sunt unul și același individ în mai multe ipostaze, „variante”, cu trăsăturile lui aparte, completându-se unul pe altul, constituindu-se, astfel, un chip specific cu o fizionomie originală, integră a eroului, imagine evident distinctă în proza moldovenească a timpului. Chiar dacă au anumite afinități, personajele nu se identifică unul cu altul, ele rămân caractere individualizate cu propria lor trăire psihologică și comportament personal.

Ne-am concentrat mai mult asupra personajului Cruceanu, deoarece istoria lui, discuțiile despre caracterul și faptele sale generează probleme existențiale, sociale, de relații interumane, de comportament, provocând meditații adânci asupra celor întâmplate, o trăsătură caracteristică mesajului artistic al cărții respective. Narativa despre drumul său în viață, despre evoluția sorții lui mai poate fi considerată ca o acuzare, o replică regimului dictatorial de opresiune, de constrângere morală a omului, a cetățeanului, intimidat, înfricoșat și amenințat, supus la tăcere și pasivitate, la executarea oarbă a ordinelor de sus, ceea ce conducea la teroare și urmări tragice în societate.

Fiecare personaj completează, prin felul său de a fi și a acționa, substanța epică a romanului cu ceva nou, al său, având propria-i semnificație. O confirmare e și portretul moral al lui Costăchel.

O însușire ce-i individualizează maniera, stilul beletristic al lui V.Vasilache este sugestia, modalitatea de „a face să se nască în mintea cuiva (printr-o aluzie, o asociație de idei) un gând, o idee, un sentiment”. Descriind fapte, personaje, naratorul nu le determină, nu le definește în mod categoric, univoc, ci insuflă, inspiră anumite atitudini, idei, vine cu ipoteze, îl lasă pe cititor să se descurce singur în cele comunicate, să ajungă la adevărul pe care îl descoperă el însuși, adevărul său. Poate mai concludent această caracteristică a stilului o demonstrează prezentarea bătrânului Costăchel, mort și el de câțiva ani în urmă, despre care se discută la masă, punându-l oarecum în contrast cu Cruceanu. Ultimul îl caracterizează în mod depreciativ, acuzându-l că i-a slujit pe toți regii și împărații, numindu-l insinuator, șiret, instabil, deși sătenii nu-l au pe Costăchel de om rău, spunând că avea suflet de copil, zâmbet binevoitor, poate și șiret uneori (să reținem că

a trăit peste nouăzeci de ani și multe a văzut, prin multe a trecut). Costăchel n-a fost un conformist, a participat la două războaie, în ultimul și-a pierdut și doi feciori, și-a făcut serviciul pe unde a activat în mod cinstit, dar, pentru a supraviețui în acele timpuri, poate a și greșit, ca orice om. Cruceanu e înțeles ca un pragmatic, iar Costăchel ca un idealist. Bătrânul se autocaracterizează, venind parcă cu completări și verificări la inciziunile lui Cruceanu, replicându-i că el, Costăchel, a venerat, a respectat timpul, iar Cruceanu – nu („... я жил время. А ты нет. Ты думал время – ап-чхи? А оно – ап-чхи и ты нуль” (p.358 – *subl. autorului*)). Că bătrânul n-a trecut prin viață fără a lăsa urme îl confirmă testamentul lăsat urmașilor de a aprinde în luna mai lumânări în livadă și a se închina copacilor înfloriți. Testamentul se repetă de câteva ori în text (p.255, 304, 428). O variantă a comentariului acestui crez, care într-adevăr este un simbol creștin cu un conținut profund, plurivalent, cuprinzător, ar fi următorul: lumânările din ceară curată (detaliu revelator) ar fi recunoașterea puterii divine, iar verdele de mai – viața eternă, pentru care trebuie să-i mulțumim Creatorului. Comparația luminii lumânărilor cu altă lumină, pe care o fac oamenii, ar putea fi percepută ca viața veșnică și clipa trăită momentan. Iată cum rezumă el însuși mesajul, tâcul testamentului său. Luându-și rămas bun de la viață, el a poruncit să ardă lumânările în coroanele verzi, să se clatine încet și să păzească crenguțele (detaliu sugestiv: *crengi* și *crenguțe*, cu sens de cel tânăr, fraged, ce abia își începe viața). Numai verdele este etern, iată toată înțelepciunea (p.350). Dar mesajul acestui simbol poate fi și altul, doar este cunoscut că simbolurile, în general, pot avea mai multe interpretări și nu pot fi explicate reducându-le doar la formule logice cu un singur înțeles, ci necesită a fi lămurite în context, ceea ce conduce la clarificări raționale, dar care nu vor atinge noțiuni precise [14]. Acest polisemantism al textului, al situațiilor și figurilor înfățișate, care îndeamnă la reflecții și provoacă anumite constatări, este una din deosebirile principale ale stilului lui V.Vasilache, particularitate ce-l antrenează, îl atrage pe cititor.

Tot un erou principal este și Nicanor Bostan, un om activ și bine văzut în sat. Susținând în vorbe idei și opinii juste, raționale, el reflectează, se străduiește să pătrundă, să cunoască viața și procesele ei. Deși în discuții se pronunță cu interpretări și aprecieri corecte, pare o figură ștearsă, din considerentul că n-a fost înzestrat cu o trăsătură temeinică, ce l-ar determina distinctiv. Îi lipsește principialitatea și tăria de caracter. Anume soția sa, Vera, el și unii săteni l-au hainit pe Cruceanu, i-au manifestat necredință, l-au defăimat, l-au făcut de rușine și au contribuit la sfârșitul lui tragic. În fond, poți să nu fii un om rău, dar dacă n-ai convingeri nestrămutate, tărie de caracter, îndrăzneală și curaj în apărarea directă și hotărâtă a adevărului, dreptății, suferi eșec ca personalitate. Aceasta pare a fi concluzia pe care o demonstrează Bostan prin felul de a fi și prin comportamentul său.

Problema relațiilor dintre generații, a evoluției colectivității umane a fost dintotdeauna o preocupare dintre cele mai serioase a științelor sociale, a culturii și literaturii, în special. Abordarea ei este o probă, un argument în favoarea temeiniciei și profunzimii creației autorului, a viziunii lui asupra lumii și a realităților social-umane. Tema aceasta este tratată și în romanul *Pastorală cu lebedă*, devenind una centrală, de semnificație majoră, prin crearea câtorva personaje – tipuri evocatoare, expresive și vii, ce prezintă generația în vârstă și cea tânără. În genere, în lucrare realitatea este privită și interpretată prin prisma a trei generații. *Pastorală cu lebedă* poate fi numit, în felul acesta, roman a trei generații, fiecare văzând viața din punctul său de vedere. Din puținele personaje din generația tânără se impune Tudor-mirele, un nihilist contemporan, fost marinar, acum pompier și șofer. Ceea ce-l caracterizează în definitiv, ca și pe alte personaje principale, este temperamentul lui contradictoriu, poliform, de aceea nu poate fi conceput unilateral. Menționăm, mai întâi, că el este o fire integră, deosebită, bine individualizată, activă, independentă, probabil, dornică, așa pare, de cunoștințe, într-o măsură inteligent, știe să-și apere și să-și susțină opiniile, chiar dacă ele sunt eronate (ca și în cazul lui Cruceanu) și neacceptate de exponenții celor în etate. Unele trăsături negative ale caracterului său îl domină în cea mai mare parte, determinându-l ca personaj mai puțin agreabil din punctul de vedere al eticii populare. Așa îl vedem. Deși pomenește de mai multe țări și orașe străine, pe care, chipurile, le-ar fi vizitat și unde a făcut cunoștință cu viața și oamenii de acolo, cu obiceiurile aborigenilor, rostește unele nume notorii din istoria și cultura universală, cuvinte străine (și le face toate acestea cu aroganță, vanitate, orgoliu și nerușinare), în realitate este un individ superficial, a cărui judecată, lume interioară, trăiri psihologice sunt rău viciate. El nu apreciază, nu respectă și nu cinstește tradițiile, datinile, obiceiurile neamului, valorile spiritualității autohtone, buna cuviință, normele de conduită stabilite și însușite timp îndelungat de poporul său, le sfidează în mod impertinent. Discuțiile și luările de atitudine ale lui Tudor și ale Dianei-mirese față de diferite lucruri și situații nu sunt lipsite total de considerente juste privind unele obiceiuri, practici și deprinderi vechi (vezi p.399), dar, în mare parte, ele sunt disprețuite, anihilate total și insolent (Tudor: ”... плевать мне

с высокой колокольни на ваши нравы-обычай”, p.402). Mirele, îndesind cu paharul, își bate joc de me-seni, deși le declară cu emfază că e gata să se jertfească pentru adevăr. Pentru el, cei adunați la logodnă sunt „popor întunecat”, limitat, care nu înțelege și nu pricepe multe (spre deosebire de el, care se consideră că a văzut câte ceva și se crede deștept, cunoscător a multor lucruri), oameni care toată viața s-au porăit în gunoiul de grajd (p.310), indivizi trăind cu ochii somnoroși și dormind cu capul în jos ca liliicii. Pentru dânsul satul natal e o fundătură; pe cei în vârstă îi nesocotește, îi numește bătrâni și bătrâne de până la potop, iar vorbele și discuțiile lor – aiureli bătrânești („стариковские бредни”) și refuză să serbeze căsătoria conform tradiției populare, numind-o „deprindere prostescă” („дурацкий обычай”), nu dorește ca bătrânii să-i hotărască soarta (de fapt, ei nici nu pretind la așa ceva, ci doar încearcă să le dea un sfat cum ar fi mai bine să facă nunta). El și Diana hotărăsc să facă o nuntă contemporană, înțeleasă formal, socotind-o pe cea după rânduiala veche o rămășiță, un vestigiu, un tribut plătit „trecutului blestemat”, spioală și mai mult nimic (p.402). Bătrânii, crede Tudor, nu pot înțelege ce e dragostea „nouă”, ca cea a lui și a tinerei învățătoare din sat, Diana, al cărei portret fizic și moral nu trezește simpatie, „prostuță” (așa o numește cineva de la masă) pe care Tudor „a ademenit-o” („окрутил”) și acum este nevoită să accepte totul ce-i dictează mirele, pentru că, necăsătorită, poartă de câteva luni plod în sine, rezultatul dragostei „noi”. Diana este, de fapt, aliata lui Tudor. Mamă-sa o visează în straie negre, frământând glod, vis prevestitor de rău. El pare să procească drumul vieții fiicei sale cu Tudor, care drum nu va fi presărat cu flori, căci caracterul mirelui va naște multe probleme în familie și în relațiile lui cu oamenii. Istoria de dragoste a acestor doi tineri și consecințele ei imediate sunt instructive, moralizatoare (de ce n-ar fi?) pentru tinerii de azi, autorul pledând pentru principiile și normele sănătoase, agreabile, trainice, frumoase în relațiile dintre ei.

În roman sunt mai multe figuri de femei: bătrâne (Zinaida, Tasia, Chița), de vârstă medie și cele tinere (Vera, Ruța, Irina, Diana), unele principale, altele secundare, episodice, fapte deștepte, ingenioase, ce au întruchipat prin sine înțelepciunea și practicile populare, cuminiți, cu judecată și bun simț, inventive, ghidușe, vulpi șirete, hâtre, pălăvrăgioaice, bârfitoare, bocitoare etc., și cele ce au crescut și s-au format ca indivizi în noile condiții sociale, ale căror concepții de viață și comportament nu inspiră aprecieri favorabile. Dintre ele se impun bunica Zinovia și mătușa Vera, reliefate mai accentuat, dar cam rectiliniu, unilateral, uniform. Zinovia – bătrână înțeleaptă, respectabilă, autocaracterizându-se ca fire bună, este, de fapt, suportul moral și etic al cărții, e ca un mentor pentru cei adunați, mai ales, pentru Tudor și Diana (de fapt, tot ce se vorbește aici e adresat, în primul rând, acestor tineri). Zinovia este o autoritate incontestabilă a gândirii, simțirii, eticii populare. Având peste optzeci de ani, ea povestește interesant legende, istorii despre viața din trecut și a sa proprie, evidențiind prin contrast ce este și ce a fost, dându-le aprecierile sale; practică vrăjitoria, descântecul și multe altele, dar apare nu o dată prea evaluată în cunoștințele sale, circumstanțele în care s-a format nu i-au creat posibilități respective, e cam pisăloagă, sentențioasă. Pe de altă oarte, se sesizează că emanciparea femeii n-a adus întotdeauna așteptările dorite. Le adeveresc Vera și Diana, prima fiind deputat și președintele sfatului de femei din satul lor – Ochiul Boului, a doua – tână învățătoare a copiilor, care ar trebui să fie pentru toți oamenii din sat un exemplu de comportament, ceea ce nu se întâmplă. O persoană dezagreabilă este „activista” Vera, caracterizată ca având minte scurtă („умишко”), gura spartă („пустомеля”), care a învățat a bate din gură, îndrugând minciuni, o pălăvrăgioaică atotștiitoare, făcând aprecieri și dând încontinuu sfaturi „autoritare”, „îndrumător” în toate, turnătoare. Vera, în fond, este, cu unele excepții, un personaj reușit al cărții, caracteristic, reprezentativ, realizat în mod satiric, cu vervă. Persoane de acestea, pe care noul regim le-a convertit, le-a făcut să-și piardă identitatea și misiunea de femeie, de ocrotitoare și reazem al vetrei familiale, de gospodină a casei, soție și mamă, prezente în realitatea postbelică, întâlnim și în alte lucrări ale lui V.Vasilache. Să menționăm doar nuvela *Surâsul lui Vișnu*, pe care o considerăm capodopera nuvelisticii moldovenești.

În finalul *Pastoralei cu lebdă* eroii își întentează parcă un dosar, pentru a se verifica pe sine și a stabili adevărul, ceea ce rezultă din discuțiile purtate.

Personajele se manifestă conform caracterului lor și circumstanțelor în care s-au format și au activat. Astfel, se observă că cele care s-au format și s-au afirmat în noile condiții social-politice și psihologice, în orânduirea instaurată după război poartă însemnele timpului. Ei au anumite trăsături impuse de sistemul de stat, de atmosfera spirituală de atunci, când toate erau apreciate din punctul de vedere al intereselor unei clase care conducea țara și promova cu forța viziunea sa asupra vieții, iar reprezentanții altor clase erau încontinuu suspectați de infidelitate și acțiuni subversive; când exprimarea altor concepții, idei decât cele oficiale se condamna, când cetățeanul era aservit regimului despot, cerându-i-se supunere totală, când în societate domneau bănuiala, delațiunea, când se simțea mereu teama de a fi supus izolării și dus în detenție sau, pur și simplu, lichidat, ceea ce se sugerează în realitatea prezentată în roman.

Descriind viața satului cu problemele lui sociale și spirituale sinuoase, încurcate, scriitorul e alături de locuitorii lui, cât n-ar fi ei de diferiți cu tot ce au bun și cu păcatele lor, fiindcă omul este o creație divină complicată, contradictorie, cu tainele sale, care rămân numai cu el, nimeni nu este în stare să le descopere pe toate. Naratorul prezintă personajele cu părtinire, dar nu le iartă abaterile de la cumsecădenie și atunci tonalitatea lui de asociat, apropiat se succedea cu una ironică sau chiar satirică. De fapt, filonul satiric, calm, echilibrat, motivat artistic este o altă componentă a structurii lucrării, care contribuie la înțelegerea mesajului general.

Pe parcursul acestor considerații, ne-am exprimat și asupra unor particularități, modalități și procedee poetice care au imprimat și au transmis un mesaj artistic important și actual, contribuind, totodată, la crearea unor personaje unice în felul lor, reprezentative nu doar pentru realitatea postbelică, dar și pentru actualitatea imediată. Vom complini cele relatate cu alte câteva observații pe care le considerăm necesare pentru conceperea și aprecierea mai deplină a autenticității romanului *Pastorală cu lebedă*.

Un semn caracteristic stilului lui V.Vasilache, menționat de V.Kurbatov în prefața amintită mai sus, îl constituie faptul că „Scriitorul poate îmbina realitatea vie și imaginația, adevărul de azi cu basmul etern, pentru că în conștiința autentică a poporului viața cotidiană și miracolul sunt astfel îngemănate încât nicidecum nu le poți găsi hotarele” [14]. Articolul de față este, credem, și el o confirmare a acestor opinii. Ceea ce necesită să subliniem, în primul rând, vorbind de stilul scriitorului V.Vasilache, este originalitatea lui și unicitatea sa în beletristica moldovenească recentă. Or, maniera, stilul artistic al autorului este un „aliaj” între modalitățile, tehnicile literar-poetice tradiționale și cele moderne. Referindu-se anume la romanul *Pastorală cu lebedă*, criticul A.Hropotinschi consemna, printre altele, în articolul deja menționat, că textul respectiv „e o creație epică modernă (poate și modernistă... de ce nu?)”. O contribuție considerabilă la înțelegerea și perceperea corespunzătoare a romanului respectiv ar putea avea consultarea studiului lui Gheorghe Glodeanu *Poetica romanului românesc interbelic* [15].

Dintre modalitățile relativ mai noi (pentru perioada anilor 60), specificăm doar câteva care s-au manifestat în romanul *Pastorală cu lebedă*, cum ar fi elementul folcloric, monologul interior și amplificarea funcțiilor lui. Un asemenea monolog, prin intermediul căruia sunt transfigurată artistic gândurile latente ale personajelor, când ele vorbesc despre ceva, dar gândesc cu totul altceva, contribuie la crearea veridică a psihologismului în roman. Mai atestăm și așa-numitele „oglinzi paralele”, când personajele, evenimentele sunt privite și estimate din mai multe unghiuri de vedere, sonorizate de mai multe voci, ceea ce amplifică veridicitatea celor descrise. Simbolul, alegoria, parabola, parodia din narațiune sunt atribute vechi ale scrisului artistic, dar ele capătă funcții și valențe noi în opera lui V.Vasilache. Ce este, într-adevăr, titlul romanului, dacă nu o parodie la specia literară „pastorală”, pentru că acțiunea din text nu reflectă sensul propriu al formei literare date. Cităm din *Dicționarul de termeni literari*: „Pastorală: specie lirică minoră care cultivă un idilism convențional, cu păstori și păstorițe evoluând într-un cadru rustic, marcat de artificialitate... În literatura română este vizibil în reflecțiile târzii din idilele lui Iancu Văcărescu, în «drama pastorală» a lui T.Cipariu ș.a.” [16].

În roman atestăm câteva momente de parodiare a unor situații cunoscute.

În general, titlul romanului este dens, saturat, polifonic, plurisemantic, când grav, când ironic, colorat de umor, însușire distinctă a viziunii artistice a autorului asupra lumii, text ce înglobează și redă spectrul specific al felului de a gândi și a simți al poporului, cu proverbe, zicători, cărora traducătorul M.Lomako le-a găsit corespondente adecvate și expresive în limba rusă. Iată doar unele culese de pe câteva pagini: „От сумы и от тюрьмы не зарекайся”; „Человек – что роса – пять минут под солнцем и...”; „Много слов – делу помеха”; „... после венца и орел – мокрая курица”; „... одной ладошкой не хлопнешь, одной ногой не пойдешь”; „Лишь то яблоко сладко, за каким карабкаешься на верхушку”.

În mod ingenios, e concepută și compoziția romanului. Masa adunată intenționează să aranjeze nunta tinerilor și s-ar crede că întreaga convorbire ar trebui să se desfășoare anume în acest sens, dar intervin discuțiile și amintirile despre viața și moartea lui Cruceanu și Costache, cine au fost ei, cum au trăit, ce urme au lăsat în memoria sătenilor. Amintirile involuntare sunt și ele o caracteristică a noului roman, în special în anii 60-80. Ca urmare, acțiunea se desfășoară pe două planuri: unul vizând nunta și altul – pe cei doi consăteni defuncți, amintirile despre ei devenind un adevărat priveghi. Disputa ce conține probleme grave și care are menirea de a fi povăț și călăuză viitorilor soți se transformă într-o dezbatere serioasă a problemelor existenței umane, a relațiilor dintre oameni, a destinului lumii etc. Mesajul artistic este amplificat și de fragmente, se pare, nelegate direct de acțiunea propriu-zisă a tramei: povestiri despre unele situații, întâmplări, cazuri sau parabole (cum este cea despre lilieci) ș.a., asemenea compoziției romanului modern, cum e, de exemplu, în *Patul lui Procust* de Camil Petrescu. Aceste „intervenții” se infiltrează în text, înobilându-l, îmbogățindu-l.

Doar o observație. Miturile și parabolele de la sfârșitul romanului, despre crearea lumii, despre misiunea femeii ș.a. sunt excesiv cifrate, mai puțin inteligibile și artistic mai puțin eficace, dar se acceptă unele semnificații simbolice pe care le conțin și care se intuiesc mai ușor (cum e visul lui Zinovie, de exemplu).

Fiindcă a venit vorba de mitul despre crearea lumii și a vieții pe pământ, menționăm că el se întâlnește aproape la toate neamurile pe Terra, având unele momente și detalii comune. E cunoscut și faptul că miturile nu se „deschid” întotdeauna transparent, integral. Specialiștii în hermeneutica mitologiilor afirmă că miturile sunt o încercare de a conștientiza fenomenele lumii și a te familiariza cu ele (miturile) cu ajutorul asociațiilor emoționale și logice, însă din cauza practicii sociale limitate, majoritatea asociațiilor grupate în câmpuri semantice se dovedesc, în mare măsură, distante una de alta și nu pot fi supuse unui control practic. Altfel spus, aceste asociații sunt arbitrare, „libere”, aproximative, relative, de aceea și conținutul miturilor nu poate fi determinat cu toată precizia, ci doar în linii mari. De altfel, azi încă nu există o teorie unanim acceptată a mitului [17]. Simbolul și mitul conțin totdeauna mai multe sensuri decât cele pe care le concepem, altele rămân latente. Aceasta se referă și la semnificațiile miturilor și simbolurilor din romanul *Pastorală cu lebedă*, de fapt, un aspect de cercetare ce se impune a fi realizat privind întreaga proză a lui V.Vasilache.

Acțiunea romanului este pătrunsă de un dramatism lăuntric, de neliniște și îngrijorare și totuși finalul e optimist, amintind că viața nu se sfârșește aici, nu-și schimbă cursul. Stând la masă, Nicanor meditează asupra legilor existenței, în care totul este prescris – unul a murit, altul se însoară, al treilea are trei luni și jumătate, deși încă nu s-a născut, ca în cântecul ce spune: ai rupt din dumbravă o crenguță, pădurea nu va plânge după ea și viața noastră e cea crenguță. În centrul satului cântă muzica, petrecerea, veselia e în toi, probabil pleacă băieții la armată sau se sărbătorește o nuntă. Flăcării în straie albe de sărbătoare horesc, iar la casa lui Cruceanu albește pânda de doliu, de înmormântare, semn al durerii; se vede, una nu deranjează pe alta. Ruța cea cu ochii mari („Волоокая”), care l-a fermecat pe Cruceanu, păcatul și blestemul lui, vine să-l bocească, își cere iertare de la soția lui Gheorghe, Irina, care îi dă un pahar de vin în amintirea și odihna sufletului celui răposat, absolvind-o de cele întâmplare. Viața își continuă cursul său neabătut, nimic nu se poate schimba, pe toți și pe toate îi așteaptă sfârșitul, moartea îi egalează pe oameni, cine n-ar fi ei, îi împacă și îi iartă. Este o chemare și un patos umanist de o mare rezonanță umană și creștină în acest final. Dar vine o nouă zi și nu se știe ce va aduce ea.

Referințe:

1. Vezi: Ciocanu Ion. Rigorile și splendorile prozei „rurale”: Studiu asupra creației literare a lui V.Vasilache. - Chișinău: Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”, 2000, p.52-82.
2. Tiutiuca Dumitru. Teoria operei literare. Judecăți și prejudecăți estetice. - Galați: Editura Porto-Franco, 1992, p.6.
3. Васи́лаке Васи́ле. Пастораль с лебедем: Романы и повести / Предисловие Валентина Курбатова: Сестры жизнь и смерть и дядюшка Хроня. - Москва: Художественная литература, 1989.
4. Братья по перу: Молдавские писатели во всесоюзном контексте. - Кишинев: Литература артистикэ, 1989, с.223-224, 228.
5. Горловский Александр. Молдавские встречи: Литературно-критические статьи, документальная повесть. - Кишинев: Литература артистикэ, 1990, с.70.
6. Васи́лаке Васи́ле. Пастораль с лебедем / Предисловие Александра Горловского. - Кишинев: Литература артистикэ, 1983, с.14.
7. Нгрозинсchi Andrei. Pastorală cu lebedă de V.Vasilache // Basarabia. - 1992. - Nr.12. - P.180.
8. Братья по перу, с.79, 84.
9. Васи́лаке Васи́ле. Пастораль с лебедем. - Москва, 1989, с.8.
10. Ibidem, p.3.
11. Братья по перу, с.235.
12. Ibidem, p.240.
13. Gavrilov Anatol. Conceptul de roman la G.Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare. - Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2006, p.232.
14. Васи́лаке Васи́ле. Пастораль с лебедем. - Москва, 1989, с.10.
15. Glodeanu Gheorghe. Poetica romanului românesc interbelic. - București: Editura Libra, 1998.
16. Anghelescu Mircea, Ionescu Cristina, Lăzărescu Gheorghe. Dicționar de termeni literari / Coordonator: Mircea Anghelescu. - București: Editura Garamond, f.a., p.177.
17. Мифология древнего мира / Перевод с английского. Редактор В.А. Якобсон. Введение И.М. Дьяконова. - Москва: Наука, 1977, с.15-16, 35.

Prezentat la 06.12.2008